

А. К. Таукач
студ. III курсу, спеціальність 081 «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент
кафедри загально правових
дисциплін та міжнародного права О. О. Нігрєєва

НОРМИ «М'ЯКОГО ПРАВА» У РЕГУЛЮВАННІ **МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

На даному етапі розвитку міжнародного права відбувається підвищення значення актів, що не наділені формальною юридичною обов'язковою силою, проте мають велике значення як у сфері формування міжнародно-правових норм, так і у практиці міжнародно-правових відносин. Для визначення таких актів апелюють багатьма термінами: «недоговірні угоди», «неформальні документи», «квазіправо», проте, найбільш поширеним є словосполучення «м'яке право» (soft law). Серед вчених досі не склалося єдиної точки зору стосовно визначення поняття «м'якого права», його правової природи, юридичної сили, місця в системі джерел міжнародного права. Усі ці питання є дискусійними, а це свідчить про актуальність проблеми і необхідність її подальшого вивчення.

Метою доповіді є дослідження ролі та ефективності «soft law» як регулятора міжнародно-правових відносин.

Варто почати з того, що поняття «м'якого права» в його сучасному розумінні сформувалось в середині 70-х років ХХ ст. у західноєвропейській доктрині і отримало широке поширення у сфері міжнародного права та міжнародних відносин. Ефективність засобів «м'якого права» пояснюється тим, що вони тісно пов'язані з подіями та процесами, що відбуваються у світі.

Здебільшого вчені розглядають поняття «м'якого права» (soft law) в сукупності з «твердим правом» (hard law). «На це звертає увагу російська вчена Т. М. Нешатаєва, вказуючи, що в західній правовій літературі «сформувалась концепція поділу між-

народного публічного права на «м'яке право» (soft law) — рекомендаційні норми та «тверде право» (hard law) — обов'язкові норми» [1, с.108].

У теорії сучасного міжнародного публічного права, як вже було вказано, до сьогоднішнього дня не спостерігається єдності у поглядах щодо того, чим є «м'яке право» і які саме норми охоплюються цим поняттям.

Варто зазначити позицію І. І. Лукашука, у якій вказано, що згідно з сучасним розумінням в межах «м'якого права» виділяють невизначені за своїм змістом норми міжнародних договорів, які не породжують для держав конкретних прав та обов'язків і положення резолюцій міжнародних організацій та органів, які не мають обов'язкової юридичної сили» [2, с.124].

«М'якому праву» притаманна гнучкість, відкритість до змін та високий ступінь адаптивності до змін, пов'язаних з розвитком та ускладненням об'єкту регулювання. Варто зазначити, що актами «м'якого права» можуть бути декларації та резолюції, кодекси поведінки та кращих практик, рекомендації та керівні принципи тощо. Домінування юридично обов'язкових міжнародно-правових документів протягом тривалого часу залишало поза увагою велику кількість актів «м'якого права». Проте, поява і розповсюдження концепції глобального інформаційного суспільства та спроби її нормативно-правового врегулювання вкрай гостро поставили питання про ефективність саме «м'якого» міжнародно-правового регулювання цих правовідносин.

Вартим уваги є приклад Європейського Союзу, в рамках якого норми «м'якого права» стали особливо поширюватися після ухвалення Лісабонського плану дій 2000 року, яким запроваджувався відкритий метод координації. «Даний метод передбачав розробку актів «м'якого права» та добровільну кооперацію у визначених сфері, що повинні були стати альтернативою примусовим правовим приписам. ЄС робив неодноразові спроби створити максимально ефективну систему управління, засновану на поєднанні «м'якого» та «твердого» правового регулювання. У контексті ЄС дієвість засобів «м'якого права» може бути виміряна через оцінку

того, наскільки вдалося досягти уніфікації регулювання у відповідних сферах на наднаціональному рівні. Традиційно обов'язковими актами ЄС вважалися директиви, які держави-члени імплементували у національне законодавство. Втім, труднощі виникали уже тоді, коли держави вважали, що їхні суверенні права занадто обмежуються на користь наднаціональних органів. Враховуючи технічну орієнтованість значної частини правових актів, пов'язаних з окремим аспектами функціонування інформаційного суспільства, необхідно передбачити максимально гнучкий механізм їх перегляду та внесення до них відповідних змін та поправок. Саме такий механізм і здатне забезпечити «м'яке право» [3].

Прийняття актів «м'якого права» зазвичай полегшує процес прийняття компромісного рішення. Більш того, незобов'язуючі міжнародно-правові документи дають змогу державам адаптувати взяті на себе зобов'язання до конкретних обставин, що є більш практичним у порівнянні зі спробами узагальнити в єдиному документі різні та часто протилежні національні практики. Таким чином, держави мають широкий простір для імплементації угод з одночасним їх пристосуванням до політичного та економічного середовища всередині країни, що у свою чергу збільшує показники ефективності правозастосування. Ця практика є особливо актуальною, коли йде мова про багатосторонні переговори.

З історії міжнародного права можна дізнатися про те, що часто довготривалі переговори щодо важливих міжнародних договорів завершуються прийняттям тексту, до якого держави роблять велику кількість застережень та правок або взагалі відмовляються від його підписання чи ратифікації. У результаті держави отримують повноцінний міжнародний договір, якому бракує ефективного правозастосування. Як відомо, без реалізації міжнародний договір є мертвим, адже його основною метою є врегулювання конкретного виду правовідносин за участі якомога ширшого кола суб'єктів. Крім того, в умовах глобального інформаційного суспільства, окрема увага приділяється державам, які розвиваються та, на жаль, не мають достатніх важелів впливу на розробку та прийняття юридично обов'язкових міжнародних документів.

Їм також не вистачає інституційних механізмів для імплементації відповідних міжнародних договорів. Режим багатосторонньої участі дозволяє країнам, що розвиваються бути почутими та відстоювати свої інтереси, що будуть закріплені у міжнародно-правових документах у вигляді норм «м'якого права». Через певний час такі положення буде значно легше перевести в статус юридично обов'язкових, ніж намагатися досягти згоди щодо них в ході первинних переговорів з більш сильними та розвиненими державами. [4, с. 335]

Також не слід забувати і про зростаючу роль недержавних акторів у процесі міжнародного правотворення. Більшість документів, що у даний момент регулюють цілий спектр питань, пов'язаних з інформаційним суспільством, були розроблені та прийняті у ході багатосторонніх переговорів із залученням усіх зацікавлених сторін. Крім того, приватний сектор має важливу роль при розробці нормативних стандартів щодо інвестицій, прав людини та захисту навколишнього середовища. Таким чином, відбувається творення транснаціонального права, відповідно до якого повністю нівелюється значення державних кордонів як територіальної основи для поширення відповідної юрисдикції. Також значна кількість міжнародних органів з вирішення спорів приймають скарги як від держав, так і від приватних заявників.

Ще одним аргументом на користь міжнародно-правового регулювання нормами «м'якого права» є той факт, що на практиці дуже частими є казуси, коли діяння держави значно розходяться з узятими на себе юридичними обов'язками відповідно до приписів міжнародного права. Є очевидним, що рамковий документ «м'якого права» буде більш дієвим, ніж міжнародний договір, якщо його правозастосування стане продовженням волі суб'єктів. Ці неформальні угоди не вимагають подальшої ратифікації та будь-якого додаткового погодження, а тому відразу стають об'єктом прямого правозастосування.

Варто мати на увазі, що «м'яке право» не є джерелом міжнародного права у його класичному розумінні, так як його норми не є загальнообов'язковими для суб'єктів міжнародно-правових від-

носин, а лише дають установку, якої слід дотримуватися суб'єктам міжнародно-правових відносин. В нормах «soft law» фігурують такі формулювання, як «намагатися досягти», «докласти зусилля» тощо.

«Soft law» має значну роль як регулятор міжнародних відносин, так як дозволяє державам приймати участь у створенні нових правил поведінки без необхідності їх імплементації у національне право. Норми «м'якого права» вирішують завдання, з якими не може впоратися «тверде право» в таких сферах, як, наприклад, охорона навколишнього середовища, коли держави, з одного боку, ще не готові приймати на себе зобов'язання, а, з іншого, згодні дотримуватися певних міжнародних стандартів в цій галузі.

Отже, ефективність «soft law» як регулятора міжнародних відносин проявляється у гнучкості, відкритості до змін та полегшенням процесу вироблення компромісного рішення. Більш того, «м'яке право» надає країнам, що розвиваються «важелі впливу» на інших, більш значущих суб'єктів міжнародних відносин. Останньою, однак не менш значущою, перевагою «м'якого права» є залучення приватного сектора до процесів міжнародного правотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нешатаєва Т. Н. Міжнародні організації і право. Нові тенденції в міжнародно-правовому регулюванні : монографія. Москва: Дело, 1998. 108 с.

2. Лукашук І. І. Міжнародне «м'яке» право. Загальна частина: підручник. 3-є вид., перероб. Москва: Волтерс Клувер, 1994. С. 159-167.

3. Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224 (дата звернення 27.10.2019).

4. Буроменський М. В. Міжнародне право: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 335 с.